

REFLEKSIJE O PROTOKOLU O RAZGOVORIMA VOĐENIM IZMEĐU PREDSTAVNIKA VLADE SFR JUGOSLAVIJE I PREDSTAVNIKA SVETE STOLICE

1. OPĆI POGLED

Držim da je Protokol o razgovorima između S. F. R. Jugoslavije i Svete Stolice od velikog, upravo od povijesnog značenja. Taj bi Protokol mogao značiti novu epohu Crkve kod nas, a možda i u svijetu, u odnosu Crkve prema marksizmu na kojemu se osniva društveni javni život kod nas i u drugim državama sa sličnim društvenim uređenjem.

Mišljenje je onih među nama koji se svestranije i studioznije bave problematikom suvremenog svijeta da čitav svijet ireversibilno kreće prema jednom socijalističkom uređenju. Zatim, njihovo je mišljenje da će tome budućem uređenju doprinijeti potreban udio ne samo Crkva svojom socijalnom naukom nego i marksistička socijalno-ekonomska nauka i praksa pročišćena od stanovitih ekstremnih pozicija, osobito od takvih pozicija na kulturnom području. Dapače, naše je mišljenje da će i sam dijalektički i historijski materijalizam odigrati pozitivnu ulogu s obzirom na kršćanstvo, jer će se kršćanstvo pod kritikom toga materijalizma morati u sebi pročistiti, produhoviti i tako u sebi samome naći nove, do sada uspavane životne snage.

Međutim, o nekom kompromisu između kršćanske religije kao *religije* i marksističkog ateizma kao *ateizma* ne može, dakako, biti ni govora. To znači: mi kršćani treba da ostanemo vjerni Kristu i Crkvi pod svaku cijenu.

Mislim da se u velikim enciklikama pape Ivana XXIII («Mater et magistra», «Pacem in terris») može nazreti mišljenje o mogućnosti pročišćenja marksističke prakse, a time pomalo i teorije, i onda pomirenja marksizma i kršćanstva.

Držim da ta suradnja marksističke i kršćanske socijalno-ekonomske nauke može donijeti rješenje naših današnjih problema.

Međutim, treba očekivati da će taj posao biti dug i težak, jer su razlike još prevelike.

Ali raditi na tome već danas svakako je naša dužnost, naša velika dužnost.

I Aristotelova je nauka bila nekada veliki protivnik kršćanske nauke. Pa ipak, s vremenom je postala njezin veliki saveznik u borbi protiv ateizma i materijalizma. Možda bi se nešto slično moglo jednom dogoditi s današnjim socijalnim doktrinama, s obzirom na teške socijalne nepravde protiv kojih Crkva danas zapodijeva potrebnu svestranu borbu.

Te misli vadim iz jedne konferencije koju sam održao kao pomoćni biskup svećenicima splitske biskupije, u Splitu 1951. godine.

To sam uvijek i dosljedno zastupao i na Koncilu.

Ali, treba imati na pameti da se taj veliki posao preuzimanja pozitivnih izvanevandeoskih vrednota od Crkve vrši ne samo na području nauke i filozofije, u knjigama i razgovorima između katoličkih i marksističkih naučenjaka, nego, a vjerujem da je to važnije, u dnevnom životu svih nas. Upravo dnevna praksa morat će dokazati koliko socijalno-ekonomska nauka marksizma ima prava i istine u sebi i koliko je kršćanstvo potrebno, sa svojom naukom, za izgradnju društvenog i ekonomskog života u ovom svijetu.

Sintezu između grčko-rimske kulture i kršćanstva stvorili su ne samo pisci nego i mučenici.

Mi znamo da je po marksističkoj nauci kršćanstvo suvišno za pravilan razvitak društvenog, a pogotovo ekonomskog života; dapače, da je vrlo štetno. Ali, drugo je teorija, a drugo je praksa.

Eto, kod nas, nakon 22-godišnje prakse, pokazuje se da s kršćanstvom treba da ozbiljno računamo naš društveni život.

Zato je naša država, suočena s evidentnim činjenicama dnevne prakse, pristupila sporazumijevanju s raznim vjerskim zajednicama na svojem teritoriju, pa tako i s Katoličkom crkvom, svjesna da su sređeni odnosi s Katoličkom crkvom potreban uvjet za daljnji napredak naše države.

S druge strane, i Crkva je naučila razlikovati između potrebnih i nepotrebnih elemenata u marksističkoj teoriji i praksi, iako smo još daleko od toga da bismo mi taj proces razlučivanja potrebnih i nepotrebnih elemenata u marksizmu doveli do sigurnih zaključaka. Mi se tu još krećemo po nesigurnom terenu, po terenu, uostalom, koji svakog člana evoluira pa ga nije tako lako upoznati i onda provesti toliko potrebno razlučivanje.

Svakako se čini da su stvari došle dotle da je i Katolička crkva uvidjela da se i ona mora, na neki način, sporazumijevati s državama sa socijalističkim uređenjem, kao što je Jugoslavija.

Pitanje je samo *načina* sporazumijevanja.

Pogledajmo ukratko što je učinjeno u spomenutom Protokolu.

2. ŠTO JE DRŽAVA PRIZNALA KATOLIČKOJ CRKVI

I

ŠTO JE KATOLIČKA CRKVA PRIZNALA DRŽAVI

1. Što je država priznala Katoličkoj crkvi

a) U prvoj tački Protokola nema ništa novo. Tu se utvrđuje stanje Katoličke crkve u S. F. R. Jugoslaviji onakvo kakvo je danas na temelju postojećeg Ustava i postojećih zakona, posebno Zakona o vjerskim zajednicama.

Ovdje nećemo tumačiti te ustavne propise i te zakone, jer bi nas to odvelo dalje od okvira ovog prikaza. Možemo samo primijetiti da iste riječi mogu imati i različito značenje i različitu primjenu, pa tu može doći do velikih nesporazuma. Treba najprije da naučimo značenje riječi da možemo doći do zajedničkog jezika. Moglo bi se čak reći da nekada riječi mogu poslužiti da se sakrije sasvim različita primjena od onoga što te riječi znače. No to je pitanje životne prakse i vitalnosti jedne ideologije i jedne vjerske zajednice. Mi moramo biti svjesni da će sve zavisiti od naše vitalnosti, pa tako i primjena i značenje tih riječi, dobićno tih pravnih norma. Pitanja se najprije rješavaju u životu, pa onda na papiru.

Time neću da omalovažim ulogu naših velikih filozofa i teologa; ali, ako se oni, u svojem umovanju udalje od života Crkve koju organski predvodi hijerarhija s papom na čelu, onda će i njihovo umovanje biti beživotno i nekorisno. Dapače, i štetno.

Prema tome, ostaje na nama katolicima u Jugoslaviji svjesna angažiranost kao i prije. Pravne norme ne mogu nam osigurati »miran« život, jer je život uvijek u razvoju i donosi sa sobom uvijek nove situacije, pune rizika, kojih stari propisi i stari »sporazumi« nisu mogli predvidjeti.

I zato pravne norme iz našega Ustava i naših zakona pa onda iz ovog Protokola koje sadržavaju riječi kao što su: sloboda savjesti, sloboda vjeroispovijesti, odvojenost crkve od države, jednakost i ravnopravnost svih vjerskih zajednica, jednakost u pravima i dužnostima svih građana bez obzira na vjeroispovijest i ispovijedanje vjere, sloboda osnivanja vjerskih zajednica, priznavanje svojstva pravnih lica vjerskim zajednicama — sve te riječi i pravne norme stoje pod pritiskom dnevne prakse i one s tom praksom doživljuju svoju više ili manje tešku, više ili manje dugu evoluciju. Teškoća može biti u budućnosti više nego se nadamo, evolucija može biti duža nego se nadamo, ali *s ovim protokolom Katolička crkva je pokazala da vjeruje u mogućnost te evolucije.* To je prva i najvažnija historijska važnost Protokola.

b) Najznačajnija tačka Protokola čini mi se druga tačka. Čini mi se da se može uzeti da bi ona mogla biti inauguracija nove orijentacije marksističke filozofije barem u praksi, *a time pomalo i u teoriji.*

Tu se naime priznaju »Svetoj Stolici« — njezine »kompetencije nad Katoličkom crkvom u Jugoslaviji u spiritualnim pitanjima i pitanjima crkvenog i vjerskog karaktera...« To znači da Sveta Stolica ima i može izvršavati svoju duhovno-vjersku jurisdikciju nad katolicima u Jugoslavi-

ji. A kolika je ta papinska jurisdikcija u Crkvi, dobro nam je poznato. Koliko je široka ta jurisdikcija, možemo se samo sjetiti organa preko kojih papa izvršava svoju vrhovnu vlast u Crkvi, to jest svih rimskih kongregacija i svih njihovih poslova. Pa kada bi papa mogao vršiti preko tih kongregacija sve poslove koji su u njihovoj kompetenciji u Katoličkoj crkvi u Jugoslaviji, onda bi to bila jedna neslućena evolucija u našim vjerskim i uopće društvenim prilikama. Kod takva stanja stvari bili bismo svjedoci jednog modificiranog marksizma. I taj marksizam mi bismo mogli prihvatiti.

Ali, jedna ruska poslovice glasi: Kada bi u ustima rastao šaš, tada to ne bi bila usta nego livada.

I zato naš Protokol ne ide tako daleko.

Ponajprije, Protokol veli da Sveta Stolica može vršiti svoje kompetencije »u spiritualnim pitanjima i pitanjima crkvenog i vjerskog karaktera...«

Sve te riječi mogu imati diskutabilno značenje.

Osim toga, Protokol izričito kaže da se Svetoj Stolici priznaju njezine kompetencije »ukoliko one nisu protivne unutrašnjem poretku S. F. R. Jugoslavije.«

I to bi se moglo protumačiti u dobrom smislu, budući da i dekret »O vjerskoj slobodi« kaže da »javni red« — ordo publicus — zakonito ograničava vjersku slobodu.

Kako će se pak u praksi kod nas tumačiti te riječi, to će zavisiti od mnogo čega. Mislim da će osoba apostolskog delegata u toj tački doći najviše do izražaja. Daljnji dijalog koji je Protokolom predviđen daje mnogo nade.

Kako vidimo, načelo je odlično postavljeno i priznato od države, ali je diskutabilna njegova primjena. Međutim, to će se načelo razvijati u praksi, naravno u krivudavoj liniji, pa će napokon na taj razvoj djelovati ne samo diplomatska igra i naučno-filozofski razvoj marksističke i kršćanske misli nego i dnevni život nas katolika, i svećenika i laika.

Tako, mi smo katolici angažirani u ovom novom procesu odnosa između Crkve i države započetom ovim Protokolom. Stajati u tom procesu po strani, bilo bi udaljiti se od života Crkve.

Država je dakle u Protokolu načelno priznala prvi princip organizacije Katoličke crkve, to jest papinsku vlast nad svojim vlastitim podanicima.

U tome vidim drugu historijsku važnost Protokola.

2. Što je Katolička crkva priznala državi

a) U drugom dijelu Protokola Crkva za uzvrat priznaje državi prvi princip njezine organizacije, a to je, prema marksističkoj nauci, da je politika isključiva domena države, u koju se domenu ni Crkva ni bilo tko ne smije miješati.

Taj princip izražen u Protokolu našim, možemo reći, tradicionalnim jezikom, koji je usvojio II vatikanski koncil, to jest da će se djelatnost katoličkih svećenika, u vršenju svećeničkih dužnosti, odvijati u vjerskim i crkvenim okvirima i da prema tome svećenici ne mogu zloupotrebjavati

svoje vjerske i crkvene funkcije u svrhe koje bi »stvarno« imale politički karakter.

Rečeno je da se time Crkva povlači iz političkog djelovanja.

Ali, tu stvar treba dobro distingvirati. Crkva se ne odriče svoje vjerske i crkvene uloge i na političkom polju, ukoliko ona ima pravo i dužnost da propovijeda moral koji mora vrijediti i za politiku i za samu ekonomiju. To će biti u prvom redu dužnost nas biskupa, premda ćemo tu dužnost morati vršiti ne samo s velikom apostolskom revnošću nego i s osobitom razboritošću.

Nadalje, Protokol nije suspendirao nacionalna prava našeg svećenstva, npr. osjećati se pripadnicima svoga hrvatskog naroda. Svećenici se samo obavezuju, preko svoga vrhovnoga poglavara, da neće prelaziti u političku djelatnost vršeći svoje svećeničke dužnosti i da neće zloupotrebjavati vjeru u političke svrhe.

Naravno, u praksi može doći do nesporazuma, kao što je i do sada dolazilo, što je zapravo »politička djelatnost«. Zato je dodano da će Sveta Stolica, a ne samo država, donositi svoj sud o konkretnim slučajevima. Tako možemo dobivati i direktive od Svete Stolice za naše djelovanje, da se ne bismo ogrješili o sporazum.

b) U drugoj tački ovog drugog dijela Sv. Stolica osuđuje »svaki akt, ma od koga počinjen, političkog terorizma ili sličnih kriminalnih oblika nasilja«, a sve »u skladu s principima katoličkog morala.«

I u tim slučajevima političkog terorizma, kao i u gore spomenutima, neće samo država prosuđivati da li je neki akt teroristički ili kriminalan nego i Sv. Stolica.

Prema tome, pravo koje je u načelu Sv. Stolica priznala državi bit će ograničeno u primjeni kontrolom Sv. Stolice i, dakako, naravnim, Božjim i crkvenim zakonima.

Neka katolička štampa na Zapadu, i vrlo ugledna, pisala je, prigodom ovoga Protokola, da je evidentno taj dio sporazuma učinjen zato, jer su bili u prošlosti Katoličke crkve u Jugoslaviji česti slučajevi političkog i terorističkog djelovanja svećenika.

Netačnost takova komentiranja da se vidjeti iz izjave msgra A. Casarolja dane prigodom potpisivanja Protokola, da se *te tačke ne odnose na prošlost, nego na budućnost.*

Baš u tome vidim treću historijsku važnost ovoga sporazuma.

Crkva naime u načelu, kako rekoh, priznaje državi da je pravo na politiku, političko djelovanje združeno s kaznenim pravom u stvari zaista rezervirano državi.

Dakako da će primjena i toga načela biti podložna evoluciji, koja će opet ovisiti o daljnjem razvoju vjerskih, kulturnih, ekonomskih i drugih uvjeta.

Kada bi se to načelo primijenilo u svjetlu dosadašnje marksističke nauke, tada bi Crkva morala malo-pomalo nestati, jer riječ »politika« u marksističkom dosadašnjem rječniku obuhvaća sve društvene pojave, pa prema tome i vjerske pojave ukoliko prelaze u društvene pojave. Prema tome bi vjera postala »privatna« pojava, a ne »društvena«, a to bi značilo kraj vjere, jer je vjera, dotično Crkva, bitno društvena pojava.

Ali već ovaj Protokol smatra Crkvu društvenom pojavom i kao s takvom potpisuje se sporazum, jer se pregovara s poglavarom te organizirane društvene pojave.

Zaključak

Iz svega shijedi da se ovim sporazumom otvara nova perspektiva za budući razvoj Crkve i države kod nas, a vjerojatno i u svijetu. U tom će se razvoju razviti i pročistiti mnoga marksistička shvaćanja, a slično će se razviti i pročistiti mnoga naša shvaćanja. Razgovor koji se otvara Protokolom donijet će bolju budućnost jednoj i drugoj strani u toj mjeri, u kojoj se taj razgovor bude vodio u međusobnom poštovanju i slobodi, bez kojih nije moguć plodonosan razgovor.

Završit ću ove refleksije mislima koje sam izrekao u svom interventu, u Koncilu, dne 23. X 1963.

Crkva treba danas da živi od milostinje vjernika, kao što je živio sv. Petar, ili od rada svojih ruku, kao što je živio sv. Pavao, i da se odreče svih posjeda koji fruktificiraju na kapitalistički način. Svaka pak plaća koju bi biskupi, svećenici ili redovnici primali od bilo koje države, bilo socijalističke, bilo kapitalističke, bilo katoličke, umanjivala bi slobodu Crkve u razgovoru s tom državom i poštovanje prema Crkvi kod naroda. Evanđeosko siromaštvo je potrebno danas biskupima i svećenicima, da se pomoću njega reformiraju u svetosti. Zaludu ćemo se zvati »Crkva siromaha«, ako se ne odrećemo suvišnih posjeda i plaća koje imamo ili nam se nude. Ako se toga ne budemo držali u praksi, onda nam narod neće vjerovati da pripadamo njegovoj Crkvi, Crkvi siromaha.

Dr Frane Franić